

Батрак Марина Григорівна,
аспірантка Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
викладач ДШМ при КВНЗ Ніжинське училище
культури і мистецтв імені М. Заньковецької
marina.batrak@rambler.ru

РЕГІОНАЛІСТИКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

Мета статті – висвітлення стану наукової розробки регіоналістики у працях сучасних мистецтвознавців. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні системного, історико-логічного методів. Зазначений методологічний підхід дає змогу розкрити напрями регіональних досліджень України, простежити ступінь вивченості культурно-мистецького життя окремих її регіонів. **Наукова новизна** роботи полягає у розширенні уявлень про місце і роль регіоналістики в сучасному українському мистецтвознавстві. **Висновки.** Сучасний етап розвитку українського мистецтвознавства активізував інтерес до вивчення культури різних регіонів як складових загальнонаціональної культури. Тематика наукових досліджень охоплює окремі види мистецтва, а також особливості культурного та духовного життя регіонів загалом.

Ключові слова: регіон, регіоналістика, краєзнавство, міждисциплінарний підхід.

Батрак Марина Григорьевна, аспирантка Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств, преподаватель ДШИ при КВУЗ Нежинское училище культуры и искусств имени М. Заньковецкой

Регионалистика в контексте современного украинского искусствоведения

Цель статьи – освещение состояния научной разработки регионалистики в трудах современных искусствоведов. **Методология** исследования заключается в применении системного, историко-логического методов. Указанный методологический подход позволяет раскрыть направления региональных исследований Украины, проследить степень изученности культурной жизни отдельных ее регионов. **Научная новизна** работы заключается в расширении представлений о месте и роли регионалистики в современном украинском искусствоведении. **Выводы.** Современный этап развития украинского искусствоведения активизировал интерес к изучению культуры разных регионов, как составляющих общенациональной культуры. Тематика научных исследований охватывает отдельные виды искусства, а также особенности культурной и духовной жизни регионов в целом.

Ключевые слова: регион, регионалистика, краеведение, междисциплинарный подход.

Batrak Marina postgraduate of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, lecturer at Children's school of Arts in Nezhin

Regionalism in the context of the modern ukrainian art studies history

Purpose of Article. The purpose of the article is to highlight the state of scientific development of regions in the works of modern art. **Methodology.** The research methodology includes systematic, historical and logical methods. The above methodological approach allows us to uncover areas of regional studies of Ukraine; the degree of scrutiny gives an opportunity to trace the cultural and artistic life of its individual regions. **Scientific novelty.** Scientific novelty consists in expanding

notions of place and role of regionalism in the modern Ukrainian Art studies. **Conclusions.** The current stage of development of Ukrainian art studies has intensified interest in studying the culture of different regions, as components of the Ukrainian culture. The topic of the researches covers the kinds of art, and especially the cultural and spiritual life of the region.

Keywords: region, regionalism, local history, interdisciplinary approach.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку культури незалежної України одним із пріоритетних завдань є утвердження національної самосвідомості та національного відродження української нації. Провідна роль у процесі оновлення українського суспільства належить вивченню культурної спадщини регіонів, як самостійних соціокультурних одиниць. Після проголошення державної незалежності України (1991 р.) відбулося переосмислення ролі територіального фактору, що стало поштовхом до детального вивчення регіонів країни. Неможливо розглядати національну культуру народу як цілісне і унікальне явище в світовому контексті без детального вивчення та аналізу окремих її регіональних складових.

Необхідність осмислення стану української регіоналістики особливо відчутна нині, в контексті воєнних дій на сході України, а також реформуванні системи державного управління. Такі зміни в устрої громадянського суспільства доводять той факт, що етнічна специфіка регіонів, їх традиції та напрямки професійної діяльності є фундаментом духовної єдності української нації загалом.

Мета дослідження: висвітлення стану наукової розробки регіоналістики у сучасних мистецтвознавчих працях. В контексті зазначеної мети аналіз наукових джерел та їх специфіки постає головним завданням даної статті.

Виклад основного матеріалу. Тільки небайдуже та відповідальне ставлення до регіональних особливостей, зокрема традицій, звичаїв, обрядів, які передаються з покоління в покоління, на певній території, допоможе здійснити перехід від системи «утримування» регіонів до перетворення їх на культурно-активних і фінансово самодостатніх суб'єктів держави [3, 34].

Говорячи про стан української регіоналістики на сьогодні, можна помітити, що вона вийшла на новий етап свого розвитку. Відкриття у 1993 році в Інституті Історії НАН України відділу регіональних проблем історії України стало поштовхом до початку досліджень регіональної проблематики країни.

Залучення все більшої кількості професійних вчених-істориків з їх методологічною базою, застосування комплексного підходу у дослідженнях культури регіонів України, нові уявлення про політичний та культурний розвиток держави під кутом «центр-регіони», а також невдоволення традиційною моделлю регіону, який сприймався «центром» як провінція виробничої інфраструктури – все це слугувало мотивом для подальших досліджень [6]. На думку Я. Верменич, для українців осмислення взаємин в системі «центр-регіони» надзвичайно важливе, адже наша країна не так давно сама була регіоном Радянського союзу [1].

Тенденція зростання зацікавленістю проблемами історії регіонів, на думку Т. Попової, співпадає зі світовим рухом у історіографії кінця ХХ століття, де акцентується увага на дослідженнях не лише регіональних культур, а і їх взаємовпливу, розглядаються природно-географічні, соціоетнічні, історико-

культурні та геополітичні чинники як першоджерела даного процесу [6]. Серед вагомих праць присвячених теоретико-методологічному обґрунтуванню завдань і функцій нового наукового напрямку – історичній регіоналістиці, варто відзначити монографію Я. В. Верменич. Аналізуючи історичні факти про регіони України, а також дослідивши діяльність регіональних наукових осередків, автор простежує доробок вчених географів та істориків у створенні критеріїв та схем районування. Вона акцентує свою увагу на формуванні наукового апарату історичної регіоналістики та її місця в системі дисциплін соціогуманітарного напрямку. Я. Верменич вкладає в поняття «регіоналізм» принципи територіальної організації держав, параметри культурної специфіки регіонів, різні прояви транскордонного співробітництва.

Важливого методологічного значення набуває думка А. Литвиненко, яка трактує «регіоналістику» як дисциплінарний синонімом краєзнавства, мета якого – всебічне вивчення історії, культури, економіки, природи певної території (місто чи інше поселення, місцевість, край, країна). Дослідниця подає своє розуміння регіоналістики, порівнюючи її з краєзнавством як змістовно подібним поняттям. Але визначаючи мету регіоналістики як дослідження історично сформованих регіонів, їх відмінностей та особливостей з метою з'ясування їх функцій і значення в історико-культурній, економічній чи соціальній системі країни, континенту тощо, А. Литвиненко відзначає, що до краєзнавчих інтересів входить ширше коло об'єктів дослідження, ніж до регіоналістики, натомість остання спрямована на їх глибший аналіз з погляду соціальної значущості [2, 8].

Серед провідних науковців, дослідження яких розкривають теоретичні аспекти регіоналізму, варто відзначити культурологів: В. Г. Чернеця, В. Н. Леонтієву, В. А. Личковаха, істориків: П. Т. Тронька, С. В. Киселицю, М. М. Водзинського. Вчені розглядають регіоналізм з позиції історичних, соціально-політичних, економічних та культурних процесів. В. А. Личковах наголошує про необхідність створення інституту регіональної культури для дослідження її історії та стану в сучасні часи, розвитку регіоніки в галузі мистецтва та літератури. На його думку діяльність закладу такого типу, об'єднала б істориків та культурологів, етнографів та мистецтвознавців, журналістів та літераторів. Новий заклад став би науково-методичною базою в галузі культурної політики в регіоні. Його широка просвітницька діяльність, дала б поштовх у розвитку регіоніки, краєзнавства і туризму [4, 81]. Діяльність такого закладу, на нашу думку, сприяла б активізації процесу розвитку національної культури, в тому числі мистецтвознавства у площині культурно-мистецького життя регіонів України.

Зростання значущості регіональної культури в сучасному Українському мистецтвознавстві стверджують праці багатьох дослідників, які присвячені Києву (О. Лисюк, О. Зінькевич, М. Кузьмін, К. Шамаєва), Харкову (Н. Пирогова, О. Кононова, Й. Миклашевський), Одесі (В. Малішевський), Івано-Франківську (Л. Романюк), Яворову, Перемишлю (Б. Фільц), Катеринославу (В. Мітлицька), Коломиї (Л. Косак-Баб'юк), Стрийщині (О. Миронова), а також Східній Галичині (Й. Волинський, Ю. Булка, Л. Кияновська, Т. Мазепа, М. Загайкевич, Н. Костюк, М. Черепанин, Л. Мазепа, та ін.), Закарпаттю (Л. Микуланинець, Т. Росул), Волині (Л. Ігнатова, П. Шиманський), Буковині (Л. Глібовицький

К. Демочко), Сумщині (Г. Локощенко), Полтавщині (А. Литвиненко), Чернігівщині (О. Васюта, Л. Дорохіна, Т. Ляшенко, О. Кавунник, О. Бадалов), Північному Приазов'ю (Т. Мартинюк), Донеччині (О. Шаповалова, Т. Гердова) тощо.

Тематика регіональних наукових досліджень охоплює як особливості культурного та духовного життя регіонів загалом, так і проблеми розвитку окремих видів мистецтва – інструментального і хорового виконавства, сценічної хореографії, образотворчого, театрального мистецтва, архітектури, музичної педагогіки та освіти, фольклору.

Серед напрямів регіональних досліджень сучасного українського мистецтвознавства, які найбільше цікавлять науковців, можна виокремити наступні: розвиток культури регіонів певного періоду; встановлення історично зумовлених зв'язків між соціально-політичними і культурними процесами; дослідження особливостей культурного розвитку певного регіону, включення до категоріально-понятійного апарату культурологічних та мистецтвознавчих нових понять; становлення та розвиток музичного мистецтва в історичному контексті; аналіз впливу мистецької освіти та культурно-освітніх осередків на культурний розвиток регіонів; розвиток українського театрального та образотворчого мистецтва; регіональний розвиток українського телебачення; динаміка сучасного музичного фестивально-конкурсного руху; дослідження регіональних феноменів пострадянського суспільства; вивчення етапів культурного розвитку, або навпаки, занепаду досліджуваного регіону; внесення здобутків окремих культурно-мистецьких осередків до загальнонаціональної державної культури; вплив культури регіону на життя певного етносу; аналіз культурно мистецького внеску окремого регіону в загальнонаціональну культурну спадщину України.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується продуктивністю наукових досліджень з регіональної проблематики. Захищено ряд мистецтвознавчих дисертацій регіонального спрямування, серед них і праці про музичне життя регіонів, областей України. Зокрема: «Музичне життя на Чернігівщині у ХVІІІ-ХІХ ст.» (О. П. Васюта, 1997 р.); «Музыкальная жизнь Сумщины: середина ХVІІІ – 80-е гг. ХХ века» (Г. Д. Локощенко, 1991 р.); «Музична культура Західної України 20-30-х років ХХ століття: ідеї поступу та розвиток національних традицій» (Н. О. Костюк, 1998 р.); «Музичне життя Волині» (П. І. Шиманський, 1999 р.); «Музичне життя Катеринославщини сер. ХІХ – поч. ХХ ст.» (В. А. Мітлицька, 2000 р.); «Музична культура Галичини (ІІ пол. ХІХ – перша ХХ ст.)» (М. В. Черепанін, 1997 р.); «Музичний професіоналізм північного Приазов'я ХІХ-ХХ ст.» (Т. В. Мартинюк, 2003 р.); «Музична культура Полтавщини ХІХ – поч. ХХ ст. в аспектах регіонального джерелознавства 2006 р.» (А. І. Литвиненко, 2006 р.); «Музична культура Харкова кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.» (О. В. Кононова, 2004 р.); «Стильова еволюція галицької музичної культури ХІХ-ХХ ст.» (Л. Кияновська, 2000 р.); «Музична культура Галичини на зламі ХІХ-ХХ ст.» (Б. І. Забута, 2003 р.); «Тенденції розвитку музичної культури Волині кінця ХХ – поч. ХХІ ст.» (Л. П. Ігнатова, 2006 р.); «Музичне життя Закарпаття 20-30-х років ХХ ст.» (Т. І. Росул, 2004 р.); «Хорова культура Чернігівщини в соціокультурному просторі України кінця ХХ початку ХХІ століть» (О. П. Бадалов, 2014 р.).

Огляд вищезазначених дисертацій музичного життя регіонів України, веде нас до висновку, що найбільш масштабно вивчена регіональна культура західної України, а саме: Прикарпаття, Закарпаття, Галичини, Волині та Західного Поділля. Недостатньо висвітленими залишаються північний і частково східний регіони: Донеччина та Луганщина. Є прогалини у дослідженні особливостей музичної культури північні (Сумщина), півдня (Миколаївщина) та центральної України (Черкащина). Отже, дані регіони України варті уваги сучасних науковців, так як і їх культурно-мистецькі надбання є складовою загальнонаціонального культурного спадку.

«Регіоніка», як новітній напрям культурології, взаємодіючи із суміжними науками соціально-гуманітарного напрямку, досліджує культуру окремих регіонів країни, як складових загальнонаціональної культури. В цьому процесі відбувається формування її особистого методологічного підґрунтя на засадах методів історичного, етнологічного, соціологічного, філософського та культурологічного походження. Завдяки методологічній базі регіоніки, науковці мають можливість комплексно дослідити предмет їх розвідок у відповідності до поставлених цілей і завдань.

Вищесказане має важливий науковий і методичний зміст, який підводить нас до міждисциплінарного підходу у регіональних дослідженнях. І. Студенніков під міждисциплінарним характером досліджень розуміє таку форму науково-дослідної діяльності, яка цілеспрямована на вивчення певного об'єкту різними галузями науки і спеціальностями, які об'єднані спільними завданнями і цілями, поставленими перед ними. Для досягнення результатів створюються науково-дослідні інститути та центри, зі своїми підрозділами, а також окремі наукові програми та проекти. Іншими словами, на думку І. Студеннікова, узагальнення результатів науково-дослідної роботи представників різних дисциплінарних напрямків під час вивчення певного об'єкту і є міждисциплінарним підходом [9, 71].

Актуального значення набуває думка Б. Могильницького, який заперечує єдину модель міждисциплінарного синтезу, а також підбору окремих дисциплін, що приймають в ньому участь. Цей процес повністю залежить від предмету та мети дослідження, а також його масштабності [9, 72]. Це зауваження, на нашу думку, цілком слушне, якщо йдеться про використання міждисциплінарного підходу в регіональних дослідженнях мистецтвознавчого та культурологічного спрямування, комплексний характер яких передбачає широке коло досліджуваних проблем і багаторівневу структуру дослідницького процесу, найвищим щаблем якого є синтез науково-дослідної роботи представників різних наукових галузей з метою комплексного відображення досліджуваного об'єкту.

Варта уваги думка естонського дослідника А. Уйбо, який розуміє під міждисциплінарністю методологічний принцип сучасних наукових розвідок, використання якого широко застосовується незалежно від їх дисциплінарної приналежності, а також являє собою методологічне оформлення синтезу наукових здобутків різних дисциплін в масштабних наукових дослідженнях і проектах [9, 73].

Отже, можемо зробити висновок, що міждисциплінарний підхід в регіоналістиці, зокрема мистецтвознавчого спрямування, відіграє провідну роль се-

ред методологічного інструментарію. Завдяки ньому відбувається синтез результатів науково-дослідної діяльності різних наукових галузей, а результатом стає комплексне відображення об'єкту дослідження. Але варто зазначити, у будь-якому випадку ця комплексність буде відносною, адже вона обумовлена наступними чинниками: доступність і повнота інформації дослідження; коло завдань та цілей, які ставить перед собою дослідник або коло дослідників; динамізм об'єкту дослідження, на який впливають тенденції його власного розвитку, а також залучення нових джерел інформації.

Специфіка досліджень саме регіональної культури полягає в тому, що вони в більшій мірі межують з історико-краєзнавчими, акцентуючи свою увагу на культурних традиціях окремих народів чи груп населення. Враховуючи значимість такого дослідження виявляється актуальним розгляд генезису культури, структури функціонування, логіки її розвитку, що дають уяву про закономірності існування даного феномену в контексті сучасного українського мистецтвознавства.

Висновки. Культура будь-якого регіону унікальна. Своєрідність її регіональних традицій складається з географічних, економічних і соціальних особливостей території. В регіональній культурі відображається соціально-історичний досвід, проживаючого на ній населення, представників різних соціальних груп, національностей, віросповідань. Зрозуміти особливості різних регіональних культурних процесів неможливо без аналізу культурних явищ території в динаміці з урахуванням конкретних історичних подій. Протягом багатьох століть на регіональному рівні йде процес взаємного впливу, взаємозбагачення, але не злиття різних субкультур.

Таким чином, сучасний етап розвитку мистецтвознавства активізував інтерес до вивчення культури різних регіонів нашої країни. Регіоналістика посідає чільне місце у дослідженнях українського мистецтвознавства, співпрацюючи із спорідненими науками (історія, етнологія, соціологія, філософія, культурологія, педагогіка тощо). Завдяки цій співпраці формується нова методологічна наукова база, яка вбираючи засади суміжних наук, має вплив на розвиток традиційного мистецтвознавства та культурології, а також на появу нових напрямів. На рубежі ХХ-ХХІ століть в Україні створюються сприятливі історико-соціальні умови для дослідження регіональної культури, розвитку міжрегіонального культурного діалогу науковців – представників Півдня, Півночі, Сходу і Заходу України. Традиційними стають проведення наукових конференцій із проблем історії, культури, мистецтва окремих регіонів України, створюються осередки регіональних досліджень, діяльність яких спрямована на формування методологічних засад, а також розробку і впровадження в освітніх установах різного фахового спрямування навчальних курсів з вивчення історії, культури і мистецтва рідного краю.

В подальшому перспективними, на нашу думку, можуть стати наукові розвідки, в яких буде розглянуто і проаналізовано хорове мистецтво Чернігово-Сіверщини – духовної колиски Київської Русі; виявлено сутність «діалогу» в історичних культурах утворюючих процесах, а також його значення у становленні хорової культури краю.

Література

1. Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Я.В. Верменич. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 3 – 4.
2. Литвиненко А. І. Історичні шляхи становлення регіоналістики в українській культурі й музикознавстві / А. І. Литвиненко // Студії мистецтвознавчі / Національна академія наук України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. – К. : ІМФЕ, 2012. – № 6. – С. 7–14.
3. Личковах В. А. Чернігово-Сіверська культурологічна регіоніка / В.А. Личковах. – Чернігів / Видавець Лозовий В. – М., 2011. – 168 с.
4. Личковах В. А. Слов'янський Sacrum – скарбниця Європи: Наукові та публіцистичні праці із славістики, україністики, культурологічної регіоніки / В. А. Личковах. – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2010. – 144 с.
5. Мартинюк Т. В. Історико-теоретичні аспекти взаємовідношень географічного і соціокультурного чинників в явищі регіональної музичної культури (на прикладі Північного Приазов'я XIX-XX століть) дис. д-ра мистецтвознавства 17.00.01 / Мартинюк Тетяна Володимирівна. – К., 2004. – 512 с.
6. Пономарьов А. Регіональні барви України й українців // Українці: Історико-етнографічна монографія: у 2 кн. / А. Пономарьов. – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – 205 с.
7. Попова Т. Н. Проблемы категориального аппарата историко-региональных исследований в современной российской историографии // Записки історичного факультету. – Вип. 11. – Одеса, 2001. – С. 22.
8. Розенберг Р. М. Регионика как составная часть истории музыки / Р.М. Розенберг // Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник. – Одеса : Друкарський дім, 2000. – Вип. 1. – С. 150-155.
9. Студенніков І. Регіоналістика і регіонознавство: проблеми методології та категоріального апарату / І. Студенніков // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – Випуск 1. – К. : Інститут історії України НАН України, 2007. – 67 – 78 с.

References

1. Vermenych, Y.V. (2003). Theoretical and methodological problems in Ukraine Historical Regional. Kyiv: Insty'tut istoriyi Ukrayiny' NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
2. Litvinenko, A.I. (2012). Historical ways of formation of regions in Ukrainian culture and musicology. Kyiv: Stuydiyi my'stecztvovnavchi. Nacional'na akademiya nauk Ukrayiny'; Insty'tut my'stecztvovnavstva, fol'klory'sty'ky' ta etnologiyi im. M.T. Ry'l's'kogo, 6 [in Ukrainian].
3. Lychkovah, V.A. (2011). Chernigov-Seversk cultural rehionika. Chernihiv: Vy'davec'z' Lozovy'j V. [in Ukrainian].
4. Lychkovah, V.A. (2011). Slave Sacrum - Treasury Europe: Naukovi ta publicy'sty'chni praci iz slavisty'ky', ukrayinisty'ky', kul'turologichnoyi regioniky'. Chernihiv: Chernihiv Taras Shevchenko National Pedagogical University, 144 [in Ukrainian].
5. Martyniuk, T. V. (2004). Historical and theoretical aspects of interrelations of the geographical social and cultural factors in the phenomenon of regional musical culture (for example, Northern Azov nineteenth and twentieth centuries). Kyiv: Doctor of Arts thesis 17.00.01, 512 [in Ukrainian].
6. Ponomarev, A. (1999). Regional colors of Ukraine and Ukrainian. Historical and ethnographic monograph: in 2 books. Opishne: Ukrayins'ke Narodoznavstvo, 205 [in Ukrainian].
7. Popova, T.N. (2001). Problems categorical apparatus historical and regional studies in modern Russian historiography. Zapy'sky' istory'chnogo fakul'tetu. Odessa: 11, 22 [in Ukrainian].
8. Rosenberg, R.M. (2000). Region studies as a part of the history of music. Muzy'chne my'stecztvo i kul'tura. Naukovy'j visny'k. Odessa: Drukars'ky'j dim. [in Ukrainian].
9. Studennikov, I. (2007). Regionalistics and Regional studies: problems of methodology and categorical apparatus. Regional'na istoriya Ukrayiny'. Zbirny'k naukovy'x statej. Kyiv: Insty'tut istoriyi Ukrayiny' NAN Ukrayiny [in Ukrainian].